

КОНТРОЛЬНО-ОБЛІКОВІ ПРОЦЕДУРИ БАНКІВСЬКИХ ОПЕРАЦІЙ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Анотація. Узагальнено теоретичні та практичні аспекти формування системи обліку та контролю банківських операцій в іноземній валюті. Визначено оцінку діючої методики обліку та контролю операцій в іноземній валюті та розроблено практичні рекомендації щодо її вдосконалення.

Аннотация. Обобщены теоретические и практические аспекты формирования системы учета и контроля банковских операций в иностранной валюте. Определена оценка действующей методики учета и контроля операций в иностранной валюте и разработаны практические рекомендации по ее усовершенствованию.

Annotation. The paper summarizes the theoretical and practical aspects of accounting and control system of banking transactions in foreign currency. The current evaluation method of accounting and control operations in foreign currency is given and practical recommendations for its improvement were developed.

Ключові слова: банк, банківські операції, валюта, валютна система, операції в іноземній валюті, валютний курс, валютний контроль.

Тенденція до глобалізації світового економічного простору передбачає організацію міждержавних фінансових потоків, що, у свою чергу, зумовлює активізацію валютних відносин, удосконалення видів валютних операцій. Вимагає вдосконалення валютне законодавство, є потреба у розширенні нормативної бази щодо чинних методик обліку, аналізу та контролю операцій в іноземній валюті. Низка питань теорії та практики обліку операцій в іноземній валюті і внутрішньобанківського контролю (первинна документація, організація та методика обліку валютних операцій банківських установ, комп'ютеризація банківської системи загалом і внутрішньобанківського контролю зокрема) недостатньо досліджена та потребує детальних наукових розробок з урахуванням сучасних умов ведення банківської діяльності. Необхідність дослідження системи обліку і аналізу валютних операцій та їх удосконалення і адаптація до потреб управління сучасним банком визначають актуальність теми роботи.

Теоретичні і практичні дослідження проблеми формування методичних підходів до обліку та контролю внесли як зарубіжні вчені: В. Палій, Дж. Робертсон, Я. Соколов, Н. Фадейкіна, так і вітчизняні: Білуха М. Т., Бутинець Ф. Ф., Валуєв Б. І., Васюренко О. В., Голов С. Ф., Кіндрацька Л. М., Кірейцев Г. Г., Крупка Я. Д., Кужельний М. В., Литвин Б. М., Лінник В. Г., Пархоменко В. М., Петрашко Л. П. [1], Пушкар М. С., Савлук М. І., Сопко В. В., Тиркало Р. І. [2], Усач Б. Ф., Швець В. Г., Шевчук В. О.

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних питань і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення методики обліку та здійснення контролю банківських операцій в іноземній валюті.

Об'єкт дослідження становить процес здійснення операцій банками в іноземній валюті.

Предметом дослідження виступає облік та контроль банківських операцій в іноземній валюті.

Одним із напрямів банківського бізнесу є його діяльність на валютному ринку, що представлена як операціями клієнтів, так і безпосередньо власними операціями банків. Крім цього, банкам належить функція агента валютного контролю, яка зобов'язує їх здійснювати контроль за дотриманням вимог валютного законодавства.

Здійснення розрахунків в іноземній валюті регулюється Законом України від 23.09.94 "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті". Законодавством України передбачено отримання ліцензій на будь-які операції, пов'язані з рухом валютних коштів та цінностей [3].

Ліцензії на здійснення валютних операцій надаються банком на підставі положення № 181 від 06.05.98, затвердженого Постановою Правління НБУ, де обумовлені вимоги до банків для отримання права на здійснення операцій за певними пунктами ліцензії. Банки, що отримали ліцензію на здійснення валютних операцій, є уповноваженими банками.

Для правильного відображення в бухгалтерському обліку операцій з іноземною валютою слід усвідомити такі терміни та поняття:

Валютні операції – господарські операції, вартість яких визначається в іноземній валюті, або ті, що потребують розрахунків в іноземній валюті. Валютний курс – установлений Національним банком України курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни. Операція в іноземній валюті – господарська операція, вартість якої визначена в іноземній валюті або яка потребує розрахунків в іноземній валюті [4].

Обмінні операції – операції, які виконуються у двох різних валютах (причому одна з них може бути національною валютою) і впливають на валютну позицію банку.

Валютна позиція банку – залишки коштів в іноземній валюті, які формують активи та пасиви (з урахуванням позабалансових вимог та зобов'язань за незавершеними операціями) у відповідних валютах. Існують закрита та відкрита валютні позиції. Закрита валютна позиція – валютна позиція у відповідній валюті, коли активи та пасиви (з урахуванням позабалансових вимог та зобов'язань за незавершеними операціями) зберігаються. Відкрита валютна позиція – різниця між залишками коштів у іноземній валюті, що формують активи та пасиви (з урахуванням у

з'являється можливість отримати додаткові прибутки або ризик додаткових збитків у результаті зміни обмінних курсів валют. Коротка відкрита валютна позиція – відкрита валютна позиція у відповідній валюті, коли пасиви та позабалансові вимоги перевищують пасиви та позабалансові зобов'язання [4].

Відповідно до теорії господарського права, валютне регулювання є однією з форм державного впливу на учасників зовнішньоекономічної діяльності для охорони публічних інтересів держави. Цей вплив здійснюється для захисту національної валюти, обмеження вивезення капіталу з країни, забезпечення повернення валютного виторгу, отриманого від експорту. Вирішуються ці завдання згідно з нормами валютного законодавства, що регулює як загальні питання валютних відносин, так і приватні, наприклад механізм контролю валютних операцій.

Використання іноземної валюти у фінансових і громадянських правовідносинах обмежене. Згідно з законодавством України, іноземна валюта й валютні цінності відносяться до речей, обмежених у громадянському обороті, і для них встановлені особливі правила. Знання цих правил, а також понятійного і категоріального апарату, які використовуються у валютних відносинах, особливо необхідно суб'єктам господарювання, діючим на зовнішніх ринках.

У розвитку системи банківського валютного контролю в Україні можна виділити три етапи: становлення національної системи валютного контролю;

пристосування національної системи валютного контролю до умов інтернаціоналізації економічних зв'язків; модифікація системи валютного контролю в умовах глобалізації міжнародних фінансових відносин [1].

Завдання першого та особливо другого етапу ще не можна вважати виконаними. Але Україну залучили до системи відносин на світовому валютному ринку, де все інтенсивніше йдуть процеси глобалізації, що ставить перед державою нові завдання, виконання яких означає перехід до третього етапу розвитку.

Отже, залишається суперечність між тенденцією до поширення заходів жорсткого валютного контролю з боку держави (мета першого етапу розвитку) і необхідністю його лібералізації для поживлення ділової активності та глибшої інтеграції до світових фінансових і товарних ринків (мета другого етапу). Цей фактор зумовлений як політичними (залишки комуністичної ментальності та популістських традицій), так і економічними причинами (низька конкурентоспроможність на зовнішніх ринках, відносно слабка банківська система, недостатнє інвестування економіки). На явність цієї суперечності накладає відбиток і на процеси нового етапу [2].

Одним із важливих напрямів модифікації валютного контролю в умовах глобалізації економіки є новий підхід до вирішення питання відносин із країнами, які мають офшорне законодавство.

Саме на такому розумінні базується валютний контроль, і в сучасних умовах від нього повинні виграти всі, у тому числі, як це, на перший погляд, не парадоксально, й об'єкти такого контролю (країни-парії, офшорні "гавані", транснаціональні банки). Таке поєднання інтересів досягається не тільки завдяки "мудрості" контрольних органів. Усе частіше вони самі стають об'єктами зворотного контролю. Цей перехідний стан є системою валютного контролю.

Така ситуація потребує модифікації нашої національної системи валютного контролю. Усе важливішу роль у ній мають відігравати комерційні банки та їх саморегульовані організації. В Україні вже є певний досвід побудови такої системи контролю – щодо операцій із банківськими металами. На думку автора, його необхідно поступово поширювати й на інші сектори валютного ринку України.

Незалежна Україна в умовах становлення ринкової економіки зіткнулася з безліччю проблем, одна з яких – формування нормативно-правової базової системи валютного регулювання, що виступає невід'ємною частиною функціонування держави з відкритою економікою. Проблема валютного регулювання багатостороння. Вона включає в себе формування валютного курсу, валютного ринку, платіжного балансу, валютного контролю; формування міжбанківського валютного ринку, системи ефективного функціонування міжнародних розрахунків.

Взаємозв'язок міжнародних розрахунків і валютних операцій очевидний, оскільки в переважній більшості випадків розрахунки по експортно-імпортних операціях не співпадають у часі, валюті і умовах здійснення. Ця ситуація призводить до необхідності постійного регулювання валютної позиції банку у зв'язку з постійними коливаннями валютних курсів на світових ринках. Необхідність проведення валютних операцій комерційними банками зростає через зниження прибутковості традиційних банківських інструментів і значної їх ризикованості. Ефективність валютних операцій комерційних банків значною мірою залежить від вибраної стратегії. Теоретична обґрунтованість вибору оптимальної стратегії банку, що стосується проведення валютних операцій, базується на визначенні чинників, які впливають на валютний курс і його прогнозування.

Одним з найважливіших моментів, які закріплені у законодавчих актах і отримали практичне підтвердження в ході формування валютного ринку, є децентралізація права власності на всі валютні засоби. Право власності на валютні цінності закріплюється як за резидентами, так і нерезидентами. По суті, власність на валюту прирівнюється до інших видів власності юридичних і фізичних осіб. Права розпорядження валютними цінностями і їх використання на свій розсуд і в інтересах власників також децентралізовані. Самостійно використати валютні засоби можуть не тільки державні органи, але і підприємства всіх форм власності, а також окремі громадяни.

Разом з тим в Україні валютний ринок, який формується, є достатньо централізованим і регульованим. Це пов'язано з обмеженим обсягом валютних ресурсів у країні в цілому і в уповноважених банках зокрема, з недостатньо налагодженою системою взаємовідносин між банками, через те що система кредитних відношень в адміністративній економіці будувалася по вертикальному принципу.

Українські банки ще мають надзвичайно великий невикористаний потенціал. Усі заходи НБУ спрямовані на найголовніший пріоритет – стабільність національної валюти – надійне підґрунтя подальшого розвитку економіки країни. А банківський сектор економіки – це, без сумніву, активний чинник зростання добробуту кожної родини.

Усі міжнародні розрахунки за комерційними операціями здійснюються через банки, що встановили один з одним кореспондентські відносини і мають домовленість про порядок і умови проведення міжнародних операцій. Для проведення взаєморозрахунків банки укладають угоди про встановлення відносин і відкривають один у одного кореспондентські рахунки.

Рахунок, що відкривається українським банком в іноземному банку, називається "Ностро". Рахунок, що відкривається іноземним банком в українському банку, називається "Лоро". Кореспондентські рахунки відкриваються в ВКВ, обмеженій конвертованій, неконвертованій валюті, валюті клірингових розрахунків [5].

Міжнародні розрахунки в іноземній валюті між резидентами і нерезидентами як за поточними, так і за основними операціями здійснюються уповноваженими банками через кореспондентські рахунки "Ностро", відкриті ними у відповідних іноземних банках. На уповноважені банки покладено функції агентів валютного контролю за здійсненням міжнародних розрахунків їх клієнтами. Так, для встановлення контролю за проведенням розрахунків уповноважені банки при списанні коштів з валютного рахунку резидента зобов'язані вимагати від останнього

документи, що підтверджують мету операції (договори, контракти, інвойси та ін.). У випадку, якщо резидентом здійснюється авансовий платіж за продукцію, що імпортується в Україну, банк реєструє цю операцію в спеціальному журналі, у якому фіксується дата перерахування засобів, найменування постачальника продукції, дата і номер контракту, граничний термін надходження продукції резиденту. Після отриманих реквізитів банки повинні вимагати від своїх клієнтів копію вантажної митної декларації для підтвердження того, що продукція надійшла в повному обсязі відповідно до контракту [5].

За даними результатами дослідження можна визначити основні риси, які характеризують сучасний стан розвитку вітчизняного валютного ринку – створення банків з іноземним капіталом; високий динамізм здійснення валютних операцій; значний рівень технічної оснащеності фінансових установ та стандартизація комерційних контрактів; широке застосування міжнародних розрахункових одиниць, інтенсивний розвиток ринку євровалют.

З переходом банківської системи на міжнародні стандарти обліку докорінно змінилися організація, принципи та методика обліку операцій з іноземною валютою. Бухгалтерський облік відповідатиме завданням управління операціями в іноземній валюті і буде надійною базою контролю за умови підвищення його економічної змістовності, оперативності і аналітичності шляхом деталізації результативних показників, раціональної організації діяльності бухгалтерського підрозділу та комп'ютеризації обліково-операційної роботи банківської установи. Існує низка питань теорії та практики обліку і контролю операцій в іноземній валюті, що недостатньо досліджена та потребує детальних наукових розробок з урахуванням сучасних умов ведення банківської діяльності.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

Література: 1. Петрашко Л. П. Валютні операції : навчальний посібник / Петрашко Л. П. – К. : КНЕУ, 2001. – 204 с. 2. Тиркало Р. І. Банківська справа : навчальний посібник / Тиркало Р. І. – Тернопіль : Карт-бланш, 2001. – 314 с. 3. Про затвердження Положень "Про порядок створення і реєстрації комерційних банків" і "Про порядок ліцензування банків в Україні" : Постанова Правління НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>. 4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>. 5. Сало І. В. Кредитна система України і банківські технології : навчальний посібник / Сало І. В. – Львів, 2002. – 140 с. 6. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>. 7. Про систему валютного регулювання і валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15–93 // Урядовий кур'єр. – № 9. – С. 3–9.